

Petar Čolović¹**Jasmina
Kodžopeljić****Željka Nikolašević**Odsek za psihologiju,
Filozofski fakultet,
Univerzitet u Novom Sadu**UPITNIK PRONA: PROCENA
VRŠNJAČKOG NASILJA KOD UČENIKA
OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA²**

U nameri da se na sveobuhvatan način ispitaju ponašanja karakteristična za nasilnu interakciju među učenicima osnovnih i srednjih škola, konstruisan je Upitnik za procenu vršnjačkog nasilja (PRONA). Upitnik sadrži 20 stavki kojima su obuhvaćene dve skale između kojih postoji visoka kongruencija na uzorku učenika osnovnih i srednjih škola. Jedna skala se odnosi na procenu trpljenja nasilja (Izloženost vršnjačkom nasilju), a druga na činjenje nasilja (Sklonost ka nasilnom ponašanju). Sadržaj stavki obuhvata indikatore lakših i težih oblika fizičkog nasilja, kao i psihološkog, odnosno emocionalnog nasilja. Skale imaju zadovoljavajuće metrijske karakteristike, a konstrukt validnost je potvrđena preko korelacija sa skalama inventara Velikih pet plus dva.

Ključne reči: Upitnik za procenu vršnjačkog nasilja (PRONA), nasilništvo, viktimizacija

¹ Adresa autora: p.etar@eunet.rs

Primljeno: 04. 02. 2014.
Primljena korekcija: 21. 08. 2014.
Prihvaćeno za štampu: 24. 08. 2014.

² Rad je nastao u okviru projekta „Nasledni, sredinski i psihološki činioci mentalnog zdravlja“ (ON179006), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, i “Nasilje u savremenom društvu: dispozicioni i kontekstualni činioci” koji finansira Pokrajinski sekretarijat za nauku i tehnološki razvoj AP Vojvodine.

U većini određenja od kojih se polazi u empirijskim istraživanjima siledžijstva (eng. *bullying*) navode se tri kriterijuma koja moraju biti zadovoljena da bi se neki agresivni akt klasifikovao kao siledžijstvo: namera, ponavljanje i nesrazmera moći. Tako, prema određenju široko prihvaćenom od strane velikog broja autora, siledžijstvo predstavlja situaciju nesrazmere moći u kojoj je žrtva ponovljeno i namerno izložena agresivnim aktima (fizičko povređivanje i/ili zastrašivanje) jedne ili više osoba (Olweus, 1993, 2010). Mada se nesrazmera moći koja postoji između žrtve i nasilnika naglašava kao važan element u mnogim određenjima siledžijstva (Peterson & Rigby, 1999), u svakom aktu vršnjačkog nasilja ne mora nužno postojati i nesrazmera moći. Vršnjačko nasilje uopšte i vršnjačko nasilje koje se dešava kao nasilje u školi, predstavljaju opštije koncepte od siledžijstva, mada se oni u istraživanjima često koriste kao sinonimi (Champion, Vernberg, & Shipman, 2003). Ipak, siledžijstvo se pre može posmatrati kao specijalni slučaj vršnjačkog nasilja tačnije „formu vršnjačkog zlostavljanja u kojoj je dete učestalo meta vršnjačke agresije“ (Kochenderfer & Ladd, 1996, p. 1305).

Hawker i Boulton (Hawker & Boulton, 2000) u metaanalizi 22 studije nalaze da je povećan nivo depresivnosti jedan od najznačajnijih efekata svih formi vršnjačkog zlostavljanja (uključujući i siledžijstvo). Međutim, Simon, Boyle i Warden (Simon, Boyle, & Warden, 2007) u studiji u kojoj su jasnije definisali razliku između vršnjačkog nasilja i siledžijstva, zaključuju da vršnjačko nasilje i siledžijstvo predstavljaju kvalitativno različita iskustva za adolescente sa različito teškim posledicama po mentalno zdravlje. Veća nesrazmera moći koju su iskusila deca u situaciji klasičnog siledžijstva imala je efekta na njihovu procenu većeg intenziteta pretnje, pojavu težih depresivnih simptoma, dovodeći do veće upotrebe strategija suočavanja usmerenih na regulaciju emocija (Simon et al., 2007). Bez obzira na eventualne razlike u težini posledica koje ostavljaju ova dva delimično preklapljenjena fenomena, u cilju procene ukupne socijalne klime u nekom školskom kontekstu, čini se važnim zahvatiti sve agresivne interakcije koje se odvijaju među adolescentima. U mnogim studijama se, pored siledžijstva, istražuje i šire definisana pojava vršnjačkog nasilja (Benbenishty & Astor, 2005; Thomson, Arora, & Sharp, 2002). Informacije dobijene iz takve vrste procene značajne su za koncipiranje preventivnih i interventnih programa usmerenih na smanjenje vršnjačkog nasilja.

Postoje različiti oblici u kojima se siledžijstvo i vršnjačko nasilje mogu pojavljivati, a koji se preklapaju sa podelom na različite oblike agresije. Jedan od čistih oblika je direktna agresija koja može biti u formi fizičke ili verbalne agresije (Olweus, 1993). Pored direktne, postoje i agresivni akti u kojima agresor nije uvek jasno vidljiv, odnosno agresija se javlja u formi prikrivene, indirektna agresije (Björkvist, Lagerspetz, & Kaukianen, 1992). Ona se manifestuje u ogovaranju, širenju glasina i socijalnoj izolaciji žrtve. Srodni i donekle preklapajući sa konceptom indirektna agresije jesu i oblici agresije imenovani kao socijalna

agresija (Galen & Underwood, 1997) i relaciona agresija (Crick, 1995; Crick & Grotpeter, 1995).

Pored različitih oblika, vršnjačko nasilje može se posmatrati i kao vid socijalne interakcije u kojoj učesnici zauzimaju različite uloge. Među direktnim učesnicima situacije nasilja u većini empirijskih studija razlikuju se tri uloge: nasilnik, pasivna žrtva i nasilnik-žrtva (provokativne ili agresivne žrtve) (Schwarz, 2000; Solberg & Olweus, 2003). Operacionalizacija nasilništva preko uloga koje se zauzimaju u nasilnoj interakciji posebno je prisutna u istraživanjima prediktora, karakteristika i efekata vršnjačkog nasilja.

Učestalost i oblici vršnjačkog nasilja, pa tako i siledžijstva, menjaju se sa uzrastom. Kakvi će oblici nasilja biti najzastupljeniji na nekom uzrastu, zavisi od toga kako dete/adolescent može najefikasnije da izvede agresivni, tj. nasilni akt, s obzirom na svoje uzrasne mogućnosti (Björkvist et al., 1992). Dok na predškolskom uzrastu dominiraju oblici direktne fizičke agresije, njena učestalost opada sa prelaskom na osnovnoškolski uzrast kada se direktna agresija počinje više ispoljavati u verbalnom obliku (Popadić, 2009). Mada neki rezultati dobijeni u studiji sa longitudinalnim nacrtom pokazuju pojavu indirektno agresije već na predškolskom uzrastu (Côté et al., 2006), njena učestalost raste, a njene manifestacije postaju sve suptilnije sa razvojem kognitivnih sposobnosti i socijalne inteligencije tokom adolescencije (Boulton & Underwood, 1992).

Pad učestalosti svih oblika nasilnog ponašanja sa povećanjem uzrasta dobija se u mnogim studijama sa transferzalnim nacrtima (Kodžopeljić, Smederevac i Čolović, 2010). Međutim, pored toga što ovakav rezultat može delimično odražavati i generacijske razlike, on može biti povezan i sa načinom procene nasilnog ponašanja. Naime, mnoga istraživanja u kojima je korišćena tehnika samoprocene pokazuju značajan pad učestalosti viktimizacije uz istovremen porast samoprocenjene nasilnosti prema drugima (Craig & Harel, 2004; Frisen, Jonsson, & Persson, 2007; Rigby, 1996; Whitney & Smith, 1993). Međutim, kada se procena nasilnog ponašanja i viktimizacije vrši na osnovu nominacija, bilo od strane vršnjaka ili nastavnika, takav pad učestalosti se ne uočava (Salmivalli & Peets, 2009).

Pored uzrasnih, u ispoljavanju nasilnog ponašanja uočavaju se i polne razlike. Istraživanja u mnogim zemljama pokazuju da su muškarci češće uključeni u situacije nasilja kroz obe uloge – i kao nasilnici, i kao žrtve. Ovakav rezultat se konzistentno pojavljuje i u tehnikama nominacije (Espelage, Holt, & Henkel, 2003) i u tehnikama posmatranja (Craig & Pepler, 1997), dok u nekim studijama sa tehnikom samoprocene žene izveštavaju o jednakom stepenu viktimizacije kao i muškarci (Craig & Harel, 2004). Pored učestalosti, polne razlike pojavljuju se i u načinima ispoljavanja agresije, pa samim tim i nasilja. Nalazi nekih istraživanja sugerišu da su devojčice više sklone indirektnoj agresiji i da su češće žrtve indirektno agresije, dok su dečaci češće žrtve direktne, fizičke

i/ili verbalne agresije (Crick & Grotpeter, 1996). Međutim, Felix i Green (Felix & Green, 2010) dovode u pitanje zaključak o razlikama u prevalenci oblika agresije po polu, iznoseći pretpostavku da su te razlike posledica teže uočljivih i suptilnijih načina ispoljavanja indirektno agresije, čije manifestacije mnogi ispitanici ni ne označavaju kao nasilno ponašanje.

Budući da se poslednjih decenija na globalnom nivou zapaža tendencija porasta nasilja i agresivnog ponašanja u školama, činilo se neophodnim napraviti upitnik koji će domaćoj stručnoj javnosti biti od koristi kako u praksi, tako i prilikom istraživanja. Cilj ovog rada je konstrukcija i evaluacija Upitnika za procenu vršnjačkog nasilja (PRONA) na osnovnoškolskom i srednjoškolskom uzrastu. Upitnikom su obuhvaćene procene kako vršenja nasilja, tako i trpljenja različitih oblika nasilja.

Metod

Uzorak

Uzorak učenika osnovne škole obuhvatio je 1095 ispitanika (51.4% ženskog pola), pri čemu je 22.4% ispitanika pohađalo peti, 31.7% šesti, 30.6% sedmi, i 15.3% osmi razred. Polovi učenika su bili jednako distribuirani po starosnim kategorijama ($\chi^2(3, N = 1095) = 3.20, p = .36$). Među učenicima osnovnih škola najviše je onih sa odličnim uspehom (41.2%), zatim sa vrlo dobrim (39.6%), dobrim (14.5%), dovoljnim (2.1%) i nedovoljnim (2.6%).

Uzorak učenika srednje škole obuhvatio je 548 ispitanika (56% ženskog pola). Prvi razred pohađalo je 20.3% ispitanika, drugi 25.5%, treći 33.2% i četvrti 21%. Uzrasne grupe bile su ujednačene po polu ($\chi^2(3, N = 548) = 7.04, p = .07$). Odličnih učenika je 37.2%, vrlo dobrih 40.5%, dobrih 15.1%, dovoljnih 2%, i nedovoljnih 4.7%.

Instrumenti

Upitnik PRONA. Upitnik PRONA (skraćenica od **Procena nasilnog ponašanja**) namenjen je samoproceni ponašanja karakterističnih za nasilnu interakciju među učenicima osnovnih i srednjih škola. Upitnik sadrži 20 stavki sa trostepenim skalama za odgovore, pri čemu ispitanici procenjuju učestalost određenog ponašanja koje se javlja u nasilnoj interakciji. Stepene na skali označeni su kao *nikad* (0), *ponekad* (1) i *često* (2). Upitnik sadrži dve skale. Prva skala, nazvana Izloženost vršnjačkom nasilju, obuhvata indikatore trpljenja vršnjačkog nasilja i ponašanja u ulozi žrtve. Druga skala, pod nazivom Sklonost ka nasilnom ponašanju, sadrži stavke koje se odnose na ispoljavanje fizičke agresije (odnosno, lakših i težih oblika fizičkog nasilja) i psihološkog, odnosno emocionalnog nasilja

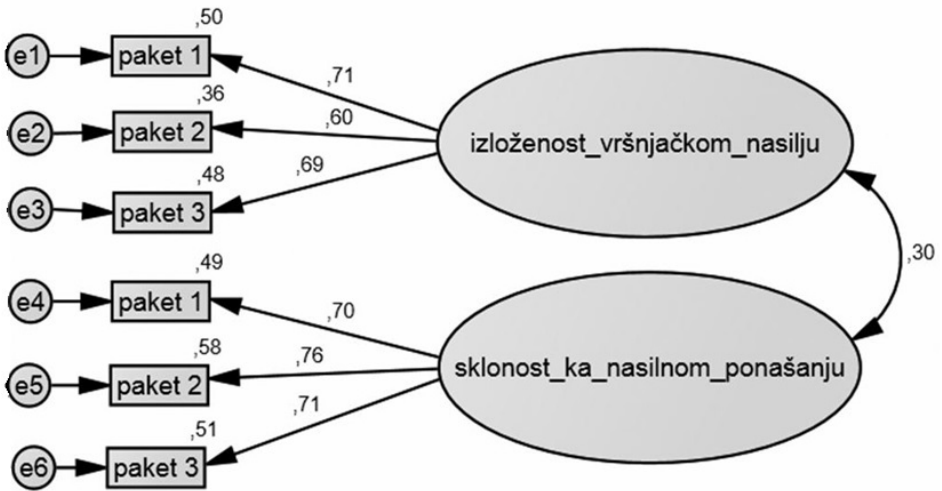
(Prilog A). Ovaj upitnik predstavlja skraćenu i revidiranu verziju 42-ajtemskog upitnika PRONA (Maksimović, Raković, Jovanović i Čolović, 2008).

Inventar Velikih pet plus dva (VP+2: Smederevac, Mitrović i Čolović, 2010). Inventar VP+2 je nastao na osnovu psiholeksičke studije na srpskom jeziku upotrebom nerestriktivnog kriterijuma selekcije prideva iz rečnika. Upitnikom se operacionalizuju sedam dimenzija ličnosti: Neuroticizam, Ekstraverzija, Agresivnost, Savesnost, Otvorenost, Pozitivna valenca i Negativna valenca. Na uzorku učenika osnovne škole korišćena je verzija upitnika adaptirana za stariji osnovnoškolski uzrast, koja obuhvata 70 stavki s trostepenim formatom za odgovaranje. Na uzorku srednjoškolaca primenjena je integralna 184-ajtemska verzija s petostepenom skalom za odgovaranje, pri čemu su u analizama korišćeni samo skorovi na skalama višeg reda. Na uzorku učenika osnovnih škola, Cronbachovi koeficijenti pouzdanosti skala kreću se u rasponu od .65 za skalu Ekstraverzija, do .75 za skalu Neuroticizam. Na poduzorku srednjoškolaca vrednosti Cronbachovih koeficijenata pouzdanosti kretale su se u rasponu od .72 za skalu Savesnost, do .91 za skalu Neuroticizam.

Rezultati

Faktorska validnost upitnika PRONA: konfirmativna faktorska analiza

Faktorska validnost upitnika PRONA proverena je konfirmativnom faktorskom analizom. S obzirom na format odgovora stavki i izraženo odstupanje od multivarijantne normalnosti (normalizovani Mardijin koeficijent iznosio je 173.81), analiza je, umesto na odgovorima na stavke, sprovedena na paketima stavki (Bandalos & Finney, 2001). Za svaku skalu, formirana su tri paketa stavki. Za procenu saglasnosti, odn. fita modela korišćeni su sledeći pokazatelji fita: hi-kvadrat, komparativni indeks fita (CFI; optimalne vrednosti preko .95, prihvatljive preko .90), Tucker-Lewis indeks (TLI; optimalne vrednosti preko .95, prihvatljive preko .90), koren iz prosečne kvadrirane greške aproksimacije (RMSEA; prihvatljive vrednosti ispod .08, optimalne ispod .05) i koren iz prosečnih kvadriranih standardizovanih reziduala (SRMR; prihvatljive vrednosti ispod .08, optimalne ispod .05) (Hu & Bentler, 1999; Kline, 2010). U cilju poređenja fita modela, korišćen je i bezzijanski informacioni kriterijum (BIC), čije niže vrednosti ukazuju na prihvatljiviji model (Kline, 2010). Pokazatelji fita (Tabela 1) ukazuju da je dvofaktorski model prihvatljiv ($\chi^2(8) = 11.60, p = .00; CFI = .96; TLI = .93; RMSEA = .08 (.066-.095); SRMR = .047$).

Grafik 1. Rezultati konfirmativne faktorske analize na paketima stavki na celom uzorku ($N = 1643$) – standardizovani parametri.

Tabela 1
Indikatori saglasnosti (fita) modela upitnika PRONA

Model	χ^2	df	CMIN/df	TLI	CFI	RMSEA	SRMR
Konfiguralna invarijantnost	96.42	16	6.03	.93	.97	.055 (.045–.066)	.047
Jednaka opterećenja	147.51	20	7.38	.92	.95	.062 (.053–.072)	.047
Jednake strukturalne kovarijanse	191.25	23	8.32	.91	.93	.067 (.058–.076)	.055
Jednaki reziduali	323.61	29	11.16	.87	.87	.079 (.071–.087)	.050

Provera invarijantnosti modela na poduzorcima učenika osnovnih i srednjih škola (Tabela 2) ukazuje da je jedino model konfiguralne invarijantnosti prihvatljiv. Iako i ostali modeli imaju zadovoljavajuće pokazatelje fita, poređenje modela različitog stepena restriktivnosti ukazuje na značajne razlike. Stoga se može zaključiti da je struktura latentnih dimenzija ista na poduzorcima učenika osnovnih i srednjih škola, ali da se ne može govoriti o opterećenjima jednake visine, jednakim korelacijama između latentnih dimenzija, niti o jednakim rezidualima.

Tabela 2
Poređenje modela invarijantnosti

Model	Modeli za poređenje	df	χ^2
Konfiguralna invarijantnost	Jednaka opterećenja	4	51.08**
	Jednake strukturalne kovarijanse	7	95.83**
	Jednaki reziduali	13	227.19**
Model jednakih opterećenja	Jednake strukturalne kovarijanse	3	43.74**
	Jednaki reziduali	9	176.10**
	Jednaki reziduali	6	132.36**

** $p < .01$.

Deskriptivni pokazatelji, pouzdanost i reprezentativnost skala

Vrednosti Kolmogorov–Smirnovljevog testa statistički su značajne za obe dimenzije, na oba poduzorka (Tabela 3). Iako ovakav rezultat sugeriše da distribucije skala značajno odstupaju od normalne, na osnovu vrednosti skjunita (zakrivljenosti) i kurtozisa (zaravnjenosti), može se zaključiti da ta odstupanja na uzorku mlađih učenika nisu velika. Na uzorku srednjoškolaca skjunit i kurtozis su nešto izraženiji na obe skale, pri čemu su njihovi predznaci pozitivni. Ipak, prema nešto blažem kriterijumu (Finney & DiStefano, 2006), vrednosti pokazatelja zakrivljenosti i zaravnjenosti distribucije mogu se smatrati prihvatljivim. Metrijske karakteristike skala su ujednačenog kvaliteta na oba poduzorka. Pokazatelji pouzdanosti, reprezentativnosti i homogenosti sugerišu da su interne metrijske karakteristike skala veoma dobre, uprkos relativno malom broju stavki (Tabela 3).

Tabela 3
 Deskriptivni pokazatelji i koeficijenti pouzdanosti, homogenosti i reprezentativnosti skala upitnika PRONA

	K-S	p	Min.	Maks.	AS	SD	Skjurnis	Kurtozis	N	α	λ_6	MSA	h_r
OŠ (n = 1095)	IVN	.15	.00	0	11	2.53	2.29	0.98	8	.85	.85	.86	.41
	SNP	.18	.00	0	13	2.86	2.69	1.18	12	.86	.88	.83	.34
SS (n = 548)	IVN	.23	.00	0	13	1.57	1.96	1.96	8	.87	.88	.81	.45
	SNP	.17	.00	0	20	3.86	3.46	1.42	12	.88	.90	.84	.37

Napomena. K-S = Kolmogorov–Smirnovljev statistik; p = nivo značajnosti Kolmogorov–Smirnovljevog statistika; N = broj stavki; α = koef. pouzdanosti po modelu interne konzistencije; λ_6 = apsolutna gornja granica pouzdanosti; MSA = koef. reprezentativnosti; h_r = prosečna interkorelacija ajtema kao mera homogenosti; IVN = Izloženost vršnjačkom nasilju; SNP = Sklonost ka nasilnom ponašanju.

Polne i starosne razlike

Polne i starosne razlike u skorovima na skalama upitnika PRONA proverene su dvosmernom multivarijantnom analizom varijanse, u kojoj su zavisne varijable bili skorovi na skalama upitnika PRONA, a nezavisne varijable pol i uzrast (sa dva nivoa: osnovna škola i srednja škola). Multivarijantni efekti pola ($\lambda_w(2, 1638) = .87; p = .000; \eta_p^2 = .13$) i uzrasta ($\lambda_w(2, 1638) = .91; p = .000; \eta_p^2 = .09$) statistički su značajni, dok multivarijantni efekat interakcije nije značajan ($\lambda_w(2, 1638) = .99; p = .000; \eta_p^2 = .01$). Univarijantni efekti pola i uzrasta značajni su na obe zavisne varijable (Tabela 4). Dečaci postižu više skorove na obe skale upitnika PRONA, pri čemu se efekat na varijabli Izloženost vršnjačkom nasilju može okarakterisati kao slab, a na varijabli Sklonost ka nasilnom ponašanju kao efekat umerenog intenziteta. Efekti uzrasta takođe su značajni na obe zavisne varijable, i niskog su intenziteta. Učenici osnovnih škola postižu više skorove na varijabli Izloženost vršnjačkom nasilju, a učenici srednjih škola na varijabli Sklonost ka nasilnom ponašanju.

Tabela 4

Polne i starosne razlike na skalama upitnika PRONA

Faktor	Zavisna varijabla	Nivo	AS	SD	df	F	η_p^2
Pol	Izloženost vršnjačkom nasilju	muški	10.57	2.35	1	37.08**	.02
		ženski	9.89	2.07			
	Sklonost ka nasilnom ponašanju	muški	16.35	3.30	1	245.09**	.13
		ženski	14.17	2.28			
Uzrast	Izloženost vršnjačkom nasilju	osnovna	10.53	2.29	1	65.98**	.04
		srednja	9.57	1.96			
	Sklonost ka nasilnom ponašanju	osnovna	14.86	2.69	1	58.83**	.04
		srednja	15.86	3.46			
Pol * uzrast	Izloženost vršnjačkom nasilju	muški – osnovna	10.82	2.33	1	1.47	.00
		muški – srednja	10.03	2.32			
		ženski – osnovna	10.26	2.23			
	Sklonost ka nasilnom ponašanju	ženski – srednja	9.20	1.54	1	1.13	.00
		muški – osnovna	15.95	2.95			
		muški – srednja	17.22	3.83			
		ženski – osnovna	13.84	1.92			
		ženski – srednja	14.79	2.71			

Napomena. Broj stepeni slobode za grešku = 1639; η_p^2 = parcijalna eta kvadrat kao veličina efekta.

** $p < .01$. * $p < .05$.

Konvergentna i divergentna validnost upitnika PRONA

Konstruktna valjanost upitnika PRONA proverena je i izračunavanjem Pearsonovih korelacija skorova na njegovim skalama sa skorovima na skalama upitnika VP+2 (Tabela 5). Na uzorku učenika osnovne škole, dimenzija Izloženost vršnjačkom nasilju umereno i pozitivno korelira sa skorovima na skali

Neuroticizam, nisko pozitivno sa skorovima na dimenziji Negativna valenca, nisko i negativno sa skorovima na dimenziji Ekstraverzija, Pozitivna valenca i Savesnost. Sklonost ka nasilnom ponašanju pozitivno umereno korelira sa Negativnom valencom i Agresivnošću, pozitivno i nisko sa Pozitivnom valencom, a pozitivno i veoma nisko sa Neuroticizmom. Skorovi na skali Sklonost ka nasilnom ponašanju negativno i nisko koreliraju sa skorovima na skali Savesnost, a negativno i veoma nisko sa skorovima na Ekstraverziji.

Na uzorku učenika srednje škole, skorovi na Izloženosti vršnjačkom nasilju pozitivno umereno koreliraju sa skorovima na Neuroticizmu, a pozitivno i nisko sa skorovima na Negativnoj valenci. Značajne negativne, mada niske ili veoma niske korelacije, zabeležene su između Izloženosti vršnjačkom nasilju i Ekstraverzije, Pozitivne valence, Otvorenosti i Savesnosti. Sklonost ka nasilnom ponašanju umereno i pozitivno korelira sa skorovima na Negativnoj valenci i Agresivnosti, a nisko i pozitivno sa skorovima na Neuroticizmu. Skorovi na Sklonosti ka nasilnom ponašanju nisko i negativno korelira sa Ekstraverzijom, Otvorenošću i Savesnošću.

Tabela 5

Korelacije skorova na skalama upitnika PRONA sa skorovima na skalama upitnika VP+2

	Osnovna škola		Srednja škola	
	Izloženost vršnjačkom nasilju	Sklonost ka nasilnom ponašanju	Izloženost vršnjačkom nasilju	Sklonost ka nasilnom ponašanju
VP+2				
Agresivnost	.05	.44**	-.07	.40**
Ekstraverzija	-.29**	-.09*	-.32**	-.20**
Negativna valenca	.19**	.49**	.26**	.56**
Neuroticizam	.40**	.09*	.41**	.19**
Otvorenost	.00	-.03	-.13**	-.20**
Pozitivna valenca	-.15**	.21**	-.23**	.08
Savesnost	-.09*	-.26**	-.12**	-.15**

** $p < .01$. * $p < .05$.

Diskusija

Upitnik za procenu vršnjačkog nasilja (PRONA) nastao je s namerom da se, kako istraživačima, tako i praktičarima, ponudi dobar merni instrument koji bi na sveobuhvatan način ispitao ponašanja karakteristična za nasilnu interakciju među učenicima osnovnih i srednjih škola. Na bazi faktorskih rešenja utvrđenih na učenicima osnovnih i srednjih škola, među kojima postoji visoka

kongruencija, upitnik obuhvata dve skale, od kojih jedna procenjuje trpljenje (Izloženost vršnjačkom nasilju), a druga činjenje nasilja (Sklonost ka nasilnom ponašanju). Ove skale obuhvataju indikatore lakših i težih oblika fizičkog nasilja, kao i psihološkog, odnosno emocionalnog nasilja. Nalazi o strukturi latentnog prostora upitnika PRONA uglavnom su saglasni sa opšteprihvaćenim stavovima o strukturi fenomena vršnjačkog nasilja (Björkvist et al., 1992; Solberg & Olweus, 2003; Schwartz, 2000). Budući da se radi o novom upitniku, akcenat u interpretaciji rezultata biće stavljen na predmet merenja pomenutih skala.

S obzirom na rezultate ranijih studija, koji ukazuju na povezanost nasilništva i viktimizacije (Olweus, 2010; Salmivalli, 1999, prema Popadić, 2009; Salmivalli, Lagerspetz, Björkvist, Osterman, & Kaukiainen, 1996;), i na rezultate prikazane u ovom radu (pozitivna korelacija između Izloženosti nasilju i Sklonosti ka nasilju), ispitivačima se preporučuje da interpretaciju rezultata baziraju na kombinaciji skorova na skalama (v. norme, Prilog B). Takođe, iako su različiti oblici nasilnog ponašanja integrisani u jedinstvene skale, zarad dodatnih informacija može se, nakon izračunavanja skora, kvalitativnom analizom, utvrditi kakva nasilna ponašanja su bila najčešća u ispitanikovom iskustvu, bez obzira da li je reč o trpljenju ili činjenju nasilja.

Ispitanici sa povišenim skorovima na skali Izloženost vršnjačkom nasilju imaju česta iskustva viktimizacije. Trpljenje vršnjačkog nasilja kroz različite akte fizičkog i/ili psihološkog nasilja, može biti i hronično. U kombinaciji sa niskim skorovima na dimenziji Sklonost ka nasilnom ponašanju, ovakav rezultat ukazuje na pasivnu žrtvu koja trpi nasilje, bez mogućnosti ili želje da se odbrani. Drugim rečima, žrtva ispoljava neadaptivne mehanizme reagovanja na nasilje. Moguće je da je reč o osobama kojima određene karakteristike ili ponašanja otežavaju uklapanje u vršnjačku grupu. Hronična izoloženost nasilju i pasivnost koju žrtva ispoljava, upućuju da se radi o osobama koje su izložene nasilnim interakcijama definisanim kao siledžijstvo (Olweus, 1993, 2010). S druge strane, učenici sa niskim skorovima na ovoj skali su veoma retko bili izloženi vršnjačkom nasilju, ili mu nisu bili izloženi uopšte. U kombinaciji sa povišenim skorom na dimenziji Sklonost ka vršnjačkom nasilju, ovaj rezultat može da sugeriše da ispitanik u interakciji sa vršnjacima zauzima dominantnu poziciju koju održava nasilnim ponašanjem (tzv. „nedodirljivi“ nasilnik). U kombinaciji sa prosečno ili nisko izraženom sklonošću ka nasilju, ovaj rezultat, po svojoj prilici, govori o nesklonosti ka konfliktima i zadovoljavajućoj prilagođenosti vršnjačkoj grupi.

Kao što se može zaključiti na osnovu naziva skale, učenici koje postižu visoke skorove na skali Sklonosti ka nasilnom ponašanju, često su ispoljavali vršnjačko nasilje. Sklonost ka nasilnom ponašanju manifestuje se, kako kroz direktnu fizičku agresiju (fizičko obračunavanje i svađa), tako i kroz izazivanje i podsticanje nasilja prema vršnjacima. U nameri da zastraše, ismeju i ponize žrtvu, ovi učenici mogu pribegavati i različitim formama psihološkog, odnosno emocionalnog nasilja,

kao što su pretnje, ogovaranje, zadirkivanje i ruganje. Ovi suptilniji i prikriiveniji oblici nasilnog ponašanja učenika mogu uključivati i iznuđivanje usluga od druge dece i izopštavanje iz grupnih aktivnosti. U zavisnosti od skorova na dimenziji Izloženost vršnjačkom nasilju, može biti reč o nasilnicima ili nasilnicima-žrtvama, odnosno ispitanicima kod kojih nasilno ponašanje i viktimizacija mogu biti međusobno povezani, pri čemu ispitanik najčešće svojim ponašanjem, svesno ili nesvesno, utiče na održavanje ovakvog obrasca (Solberg & Olweus, 2003; Schwarz, 2000). Slabo izražena sklonost ka nasilnom ponašanju, u kombinaciji sa prosečnim ili niskim skorovima na dimenziji Izloženost vršnjačkom nasilju, može da ukazuje kako na dobru adaptiranost i generalnu nesklonost konfliktima, tako i (u zavisnosti od konteksta) na sklonost da se održi „neutralna” pozicija u vršnjačkoj grupi i tako izbegnu potencijalni problemi. Takođe, u određenim situacijama moguće je da učenici sa ovakvim skorovima svojom pasivnošću i držanjem po strani zapravo indirektno potkrepljuju nasilno ponašanje.

S obzirom na kompleksnost fenomena vršnjačkog nasilja i njegove brojne korelate, čini se umesnim na ovom mestu prikazati povezanost dimenzija vršnjačkog nasilja sa relevantnim konstruktima, kao što su osobine ličnosti, pol i starost. Kada je reč o povezanosti između osobina ličnosti i dimenzija vršnjačkog nasilja, rezultati generalno podržavaju tezu o određenim dimenzijama ličnosti kao značajnim prediktorima nasilnog ponašanja (Gleason, Jansen-Campbell, & Richardson, 2004; Smederevac i Mitrović, 2006; Tani, Greenman, Scheider, & Fergoso, 2003). Tako je osnovni korelat izloženosti vršnjačkom nasilju je Neuroticizam. Imajući u vidu da visok skor na ovoj dimenziji ne isključuje mogućnost istovremenog nasilničkog ponašanja potencijalne žrtve, može se pretpostaviti da je ova veza složeniya. Drugim rečima, Neuroticizam se može posmatrati kao predisponirajući faktor za ulogu pasivne žrtve. Međutim, neki njegovi aspekti, poput hipersenzitivnosti, mogu se shvatiti i kao potencijalni prediktori nasilničkog ponašanja, ili ponašanja žrtve-provokatora. S druge strane, Agresivnost i Negativna valenca umereno i pozitivno koreliraju sa dimenzijom Sklonosti ka nasilnom ponašanju, što je u skladu s ranijim istraživanjima (Kodžopeljić, Mitrović, Smederevac, Dinić, & Čolović, 2014). Nasilnici očigledno imaju snažan agresivni poriv, ali zbog izražene Negativne valence se pretpostavlja da agresijom zapravo odaju sliku o sebi kao o jakim i opasnim osobama s kojima se ne sme „kačiti”. Takođe je pokazano da su osim prijatnosti (agresivnosti) i neuroticizma, niska savesnost i niska ekstraverzija dimenzije koje se najčešće dovode u vezu s vršnjačkim nasiljem (Gleason et al., 2004; Tani et al., 2003).

Skorovi na obe skale veoma nisko koreliraju sa uzrastom, odnosno razredom koji učenici pohađaju. Korelacija skora na skali Izloženost vršnjačkom nasilju i uzrasta je negativna, dok je korelacija Sklonosti ka nasilnom ponašanju i uzrasta pozitivna. Drugim rečima, s uzrastom učenici sve ređe doživljavaju različite oblike nasilja, ali su više skloni različitim oblicima nasilja, što je

dobijeno i u ranijim istraživanjima (iako je „stopa“ nasilja relativno ista, videti u Kodžopeljić, Smederevac i Čolović, 2010). Polne razlike prisutne su kako u načinu manifestovanja nasilničkog ponašanja, tako i u izloženosti određenim vidovima nasilja, što je u skladu s ranijim istraživanjima na datom uzorku (Olweus, 2010).

Vršnjačko nasilje, globalno aktuelan i veoma složen fenomen, tema je koja zaslužuje konstantnu pažnju kako psihologa u praksi, tako i ostalih stručnjaka u ovoj oblasti. Na vrednost upitnika PRONA i mogućnost njegove primene u istraživačke i ostale svrhe, ukazuju dobre metrijske karakteristike njegovih skala. Pokazatelji pouzdanosti, reprezentativnosti i homogenosti sugerišu da su interne metrijske karakteristike skala veoma dobre, uprkos relativno malom broju stavki.

Reference

- Bandalos, D. L., & Finney, S. J. (2001). Item parceling issues in structural equation modeling. In G. A. Marcoulides & R. E. Schumacker (Eds.), *Advanced structural equation modeling: New developments and techniques* (pp. 269 - 296). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Benbenishty, R., & Astor, R. A. (2005). *School violence in context: culture, neighborhood, family, school, and gender*. New York: Oxford University Press.
- Björkvist, K., Lagerspetz, K. M. I., & Kaukianen, A. (1992). Do girls manipulate and boys fight? Developmental trends in regard to direct and indirect aggression. *Aggressive Behavior, 18*, 117–127.
- Boulton, M. J., & Underwood, K. (1992). Bully/victim problems in middle-school children. *British Journal of Educational Psychology, 62*, 73–87.
- Champion, K., Vernberg, E., & Shipman, K. (2003). Nonbullying victims of bullies: Aggression, social skills, and friendship characteristics. *Applied Developmental Psychology, 24*, 535–551.
- Craig, W. M., & Harel, Y. (2004). Bullying, physical fighting and victimization. In C. Currie, C. Roberts, A. Morgan, R. Smith, W. Settertobulte, O. Samdal, & V. Barnekow Rasmussen (Eds.), *Young people's health in context. Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study: international report from the 2001/2002 survey. WHO Policy Series: Health policy for children and adolescents* (No. 4., pp. 133–144). Denmark, Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.
- Craig, W. M., & Pepler, D. J. (1997). Observations of bullying and victimization in the schoolyard. *Canadian Journal of School Psychology, 13*, 41–60.
- Crick, N. R. (1995). Relational aggression: The role of intent attributions, feelings of distress, and provocative type. *Development and Psychopathology, 7*, 313–322.
- Crick, N. R., & Grotpeter, J. K. (1995). Relational aggression, gender, and psychological adjustment. *Child Development, 66*, 710–722.
- Crick, N. R., & Grotpeter, J. K. (1996). Children's treatment by peers: Victims

- of relational and overt aggression. *Development and Psychopathology*, *8*, 367–380.
- Côté, S. M., Vaillancourt, T., LeBlanc, J. C., Nagin, D. S., & Tremblay, R. E. (2006). The development of physical aggression during childhood: A nation wide longitudinal study of Canadian children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *34*, 71–85.
- Espelage, D. L., Holt, M. K., & Henkel, R. (2003). Examination of peer-group contextual effects on aggression during early adolescence. *Child Development*, *74*, 205–220.
- Felix, E. D., & Green, J. G. (2010). Popular girls and brawny boys: The role of gender in bullying and victimization experiences. In S. R. Jimerson, S. M. Swearer, & D. L. Espelage (Eds.), *Handbook of bullying in school: An international perspective* (pp. 173–185). New York and London: Routledge.
- Finney, S. J., & DiStefano, C. (2006). Nonnormal and categorical data in structural equation modeling. In G. R. Hancock & R. O. Mueller (Eds.), *Structural equation modeling – a second course* (pp. 269–314). Greenwich, CT: Information Age Publishing.
- Frisen, A., Jonsson, A. K., & Persson, C. (2007). Adolescents' perception of bullying: Who is the victim? Who is the bully? What can be done to stop bullying? *Adolescence*, *42*, 749–761.
- Galen, B. R., & Underwood, M. K. (1997). A developmental investigation of social aggression among children. *Developmental Psychology*, *33*, 589–600.
- Gleason, K. A., Jensen-Campbell, L. A., & Richardson, D. (2004). Agreeableness as a predictor of aggression in adolescence. *Aggressive Behavior*, *30*, 43–61.
- Hawker, D. S. J., & Boulton, M. J. (2000). Twenty years' research on peer victimization and psychological maladjustment: A meta-analytic review of cross-sectional studies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *41*, 441–455.
- Hu, L., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criateria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural equation modeling*, *6*(1), 1–55.
- Kline, R. B. (2010). *Principles and practice of structural equation modeling (3rd ed.)*. New York: Guilford Press.
- Kochenderfer, B. J., & Ladd, G. W. (1996). Peer victimization: Cause or consequence of school maladjustment? *Child Development*, *67*, 1305–1317.
- Kodžopeljić, J., Smederevac, S., Mitrović, D., Dinić, B., & Čolović, P. (2014). School bullying in adolescence and personality traits: a person-centered approach. *Journal of Interpersonal Violence*, *29*, 736–757.
- Kodžopeljić, J., Smederevac, S. i Čolović, P. (2010). Razlike u učestalosti i oblicima nasilnog ponašanja između učenika osnovnih i srednjih škola. *Primenjena psihologija*, *3*, 289–305.
- Maksimović, J., Raković, D., Jovanović, I. i Čolović, P. (2008). Povezanost vršnjačkog

- nasilja, osobina ličnosti i vaspitnih stavova. *Primenjena psihologija*, 1, 125–144.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Oxford: Blackwell.
- Olweus, D. (2010). Understanding and researching bullying: Some critical issues. In S. R. Jimerson, S. M. Swearer, & D. L. Espelage (Eds.), *Handbook of bullying in school: An international perspective* (pp. 9–33). New York and London: Routledge.
- Peterson, L., & Rigby, K. (1999). Countering bullying at an Australian secondary school with students as helpers. *Journal of Adolescence*, 22, 481–492.
- Popadić, D. (2009). *Nasilje u školama*. Beograd: Institut za psihologiju.
- Rigby, K. (1996). *Bullying in schools and what to do about it*. Melbourne: ACER.
- Salmivalli, C., & Peets, K. (2009). Bullies, victims, and bully-victim relationships in middle childhood and early adolescence. In K. H. Rubin, W. M. Bukowski, & B. Laursen (Eds.), *Handbook of peer interactions, relationships, and groups* (pp. 322–340). New York: Guilford Press.
- Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Bjorkqvist, K., Osterman, K., & Kaukiainen, A. (1996). Bullying as a group process: Participant roles in their relations to social status within the group. *Aggressive Behavior*, 22, 1–15.
- Schwartz, D. (2000). Subtypes of victims and aggressors in children's peer groups. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 28, 181–192.
- Simon, C. H., Boyle, J. M. E., & Warden, D. (2007). Perceptions and correlates of peer-victimization and bullying. *British Journal of Educational Psychology*, 77, 797–810.
- Smederevac, S. i Mitrović, D. (2006). *Ličnost – metodi i modeli*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Smederevac, S., Mitrović, D. i Čolović, P. (2010). *Velikih pet plus dva – primena i interpretacija*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Solberg, M. E., & Olweus, D. (2003). Prevalence estimation of schoolbullying with the Olweus Bully/Victim Questionary. *Aggressive Behavior*, 29, 239–268.
- Tani, F., Greenman, P. S., Schneider, B. H., & Fregoso, M. (2003). Bullying and the Big Five: A study of childhood personality and participant role in bullying incidents. *School Psychology International*, 24, 131–146.
- Thomson, D., Arora, T., & Sharp, S. (2002). *Bullying: Effective strategies for long-term improvement*. London: Routledge.
- Whitney, L., & Smith, P. K. (1993). A survey of the nature and the context of bullying in junior, middle and secondary school. *Educational Research*, 35, 3–25.

Petar Čolović

**Jasmina
Kodžopeljić**

Željka Nikolašević

Department of Psychology,
Faculty of Philosophy,
University of Novi Sad

THE PEER VIOLENCE QUESTIONNAIRE (PVQ): ASSESSMENT OF BULLYING IN PRIMARY AND SECONDARY SCHOOL STUDENTS

In order to comprehensively examine behaviors related to violent interaction among students in elementary and secondary schools, a questionnaire was developed for assessment of peer violence (Peer Violence Questionnaire - PVQ). The questionnaire contains 20 items, which includes two highly congruent scales in primary and secondary schools samples. The first scale contains indicators of victimization (Exposure to peer violence), while the other measures acts of violence (Tendency towards violent behavior). The items comprise indicators of minor and severe forms of physical violence and psychological or emotional violence. Both scales have favorable psychometric properties. Construct validity was confirmed via correlations with the Big Five Plus Two Inventory.

Keywords: Peer Violence Questionnaire (PVQ), bullying, victimization

Prilog A

Upitnik za procenu vršnjačkog nasilja (PRONA)

Pred tobom se nalaze opisi različitih situacija. Odgovori koliko se često tebi dešava takva situacija zaokružujući jedan od odgovora (NIKAD, PONEKAD ili ČESTO).

	Tvrđnje	Odgovori		
1.	Druga deca me ućutkuju kada pokušam nešto da kažem.	NIKAD	PONEKAD	ČESTO
2.	Mlađu decu u prolazu ćvrgnem, udarim ili počupam.	NIKAD	PONEKAD	ČESTO
3.	Neka deca me zadirkuju.	NIKAD	PONEKAD	ČESTO
4.	Neka deca mi se rugaju.	NIKAD	PONEKAD	ČESTO
5.	Prvi namerno udarim druga u školi.	NIKAD	PONEKAD	ČESTO
6.	Dobio sam batine od druge dece u školi.	NIKAD	PONEKAD	ČESTO
7.	Druga deca me prisiljavaju da im činim sitne usluge.	NIKAD	PONEKAD	ČESTO
8.	Druga deca moraju da mi čine sitne usluge.	NIKAD	PONEKAD	ČESTO
9.	Volim da izblamiram pred svima one koji me nerviraju.	NIKAD	PONEKAD	ČESTO
10.	Ismevam one koji su smešni.	NIKAD	PONEKAD	ČESTO
11.	Jača deca me guraju.	NIKAD	PONEKAD	ČESTO
12.	Mnoga deca me izbegavaju.	NIKAD	PONEKAD	ČESTO
13.	Neka deca me blamiraju pred društvom.	NIKAD	PONEKAD	ČESTO
14.	Guram se na odmoru sa decom slabijom od sebe.	NIKAD	PONEKAD	ČESTO
15.	Potukao sam se da bih odbranio druga.	NIKAD	PONEKAD	ČESTO
16.	Pretio sam onima koji me nerviraju.	NIKAD	PONEKAD	ČESTO
17.	Tukao sam se sa drugovima u školi.	NIKAD	PONEKAD	ČESTO
18.	Umem da "zakuvam" tuću.	NIKAD	PONEKAD	ČESTO
19.	Uspevam da ubedim društvo da se ne družimo sa onima koji nam se ne dopadaju.	NIKAD	PONEKAD	ČESTO
20.	Zadirkujem drugove zbog nekog njihovog nedostatka ili mane.	NIKAD	PONEKAD	ČESTO

Ključ za skorovanje: Sirovi rezultat na svakoj skali predstavlja prosti zbir odgovora na svim stavkama u skali. U slučaju individualne primene, ukoliko ispitanik nije odgovorio na jednu stavku u skali, sirovi rezultat se može izračunati tako što se aritmetička sredina postojećih odgovora pomnoži ukupnim brojem stavki na skali i zaokruži na najbliži ceo broj. Ukoliko ispitanik nije odgovorio na više od jedne stavke u skali ne treba računati rezultat ispitanika na toj skali. U slučaju primene u istraživačke svrhe, ukoliko postoje nedostajući podaci može se primeniti neki od tretmana nedostajućih podataka. Odgovor *nikad* se kodira kao 0, *ponekad* kao 1 i *često* kao 2.

Izloženost vršnjačkom nasilju: 1, 3, 4, 6, 7, 11, 12, 13

Sklonost ka nasilnom ponašanju: 2, 5, 8, 9, 10, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20

Prilog B

Norme

Norme su izračunate na uzorku 1095 učenika osnovnih (51.4% ženskog pola), i 548 učenika srednjih škola (56% ženskog pola), a u okviru svakog poduzorka izračunate su norme za svaki pol posebno. *T* skorovi 44 i niži ukazuju na nisku izloženost nasilju, odn. nisku sklonost ka nasilnom ponašanju, *T* skorovi u rasponu od 45 do 55 ukazuju na prosečnu, a *T* skorovi 56 i viši ukazuju na višu izloženost nasilju, odn. višu sklonost ka nasilnom ponašanju.

Tabela B1

Norme za učenike osnovnih škola

Muški pol				Ženski pol			
Izloženost vršnjačkom nasilju		Sklonost ka nasilnom ponašanju		Izloženost vršnjačkom nasilju		Sklonost ka nasilnom ponašanju	
Sirovi skor	<i>T</i> skor	Sirovi skor	<i>T</i> skor	Sirovi skor	<i>T</i> skor	Sirovi skor	<i>T</i> skor
0	36	0	32	0	37	0	38
1	43	1	39	1	46	1	47
2	47	2	45	2	51	2	53
3	52	3	49	3	55	3	58
4	56	4	52	4	59	4	62
5	60	5	55	5	62	5	66
6	63	6	57	6	65	6	69
7	66	7	60	7	68	7	72
8	70	8	62	8	71	8	74
9	74	9	64	9	73	9	77
10	79	10	68	10	76	10	78
		11	71	11	81	11	81
		12	74				
		13	78				

Tabela B2

Norme za učenike srednjih škola

Muški pol				Ženski pol			
Izloženost vršnjačkom nasilju		Sklonost ka nasilnom ponašanju		Izloženost vršnjačkom nasilju		Sklonost ka nasilnom ponašanju	
Sirovi skor	T skor	Sirovi skor	T skor	Sirovi skor	T skor	Sirovi skor	T skor
0	38	0	30	0	40	0	36
1	47	1	36	1	51	1	44
2	53	2	41	2	58	2	49
3	57	3	45	3	63	3	53
4	61	4	49	4	67	4	57
5	63	5	52	5	71	5	60
6	65	6	54	6	74	6	63
7	67	7	56	7	77	7	65
8	69	8	58	10	83	8	67
9	73	9	60			9	69
10	77	10	62			10	71
13	80	11	64			11	72
		12	65			12	73
		13	67			13	75
		15	70			14	77
		16	72			15	80
		17	73				
		20	77				